

SAN'AT MAFKURAVIY QUROL SIFATIDA

Xudayberdiev Samad Zakirovich

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

Annotatsiya: Mafkura va san'at insoniyat madaniyatining o'zaro bog'langan jabhalari bo'lib, dunyo haqidagi tushunchamizga ta'sir ko'rsatadi va uni shakllantiradi. Mafkura individual va jamoaviy dunyoqarashni boshqaradigan e'tiqodlar, qadriyatlar va tamoyillar majmuini ifodalaydi, san'at esa his-tuyg'ular, g'oyalar va istiqbollarni etkazish uchun ishlatiladigan keng ko'lamli ijodiy ifodalarni o'z ichiga oladi. Ushbu abstrakt mafkura va san'at o'rtasidagi munosabatni o'rganib, ularning aks etishi, bir-biriga qarshi kurashishi va ta'siriga e'tibor qaratadi.

Kalit so'zlar: Mafkura, san'at, madaniyat, jamiyat, orzu-istak, g'oyalar, mafkuraviy qurollar, shaxs.

Mafkura va san'at insoniyat madaniyati va jamiyatining o'zaro bog'liq va ta'sirchan ikki jihati bo'lib, ularning har biri bizning dunyo haqidagi tushunchamiz va undagi o'rnimizni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Keling, mafkura va san'at bir-biri bilan qanday bog'liqligini ko'rib chiqaylik:

Mafkura deganda shaxs yoki guruhning dunyoqarashi, xatti-harakatlari va qarorlar qabul qilish jarayonlarini boshqaradigan va amal qiluvchi e'tiqodlar, qadriyatlar, g'oyalar va tamoyillar ma'lum bo'ladi. Mafkuralar siyosiy, diniy, ijtimoiy yoki madaniy xarakterga ega bo'lishi mumkin va ko'pincha dunyoni tushunish va turli muammolarni hal qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ular shaxslar va jamoalarga o'ziga xoslik, maqsad va yo'nalish hissini beradi. Adabiyotlarda bo'lsa quydagicha ta'rif beriladi "Mafkura – muayyan ijtimoiy guruh, qatlam, millat, jamiyat, davlat manfaatlari, orzu-istak va maqsad-muddaolari ifodalangan g'oyaviy-nazariy qarashlar hamda ularni amalga oshirish tizimi." Mafkurada manfaatlar ifodalanayotgan kuch va qatlamlarning o'tmishi, bugungi kuni va istiqboli o'z ifodasini topadi. Insoniyat tarixida turli-tuman mafkuralar bo'lgan. Turli xalqlar va ijtimoiy kuchlarning g'oyaviy rahnamolari, mutafakkir va arboblari, o'zlarining manfaat va maqsadlaridan kelib chiqib, mafkuraviy ta'limot va dasturlar ishlab chiqqanlar. Mafkura muayyan diniy, falsafiy ta'limot asosida yaratiladi, ma'lum ilmiy qarash va axloqiy tamoyillarga tayanadi. Mafkuralar o'z mohiyati va ta'sir kuchiga ko'ra, jamiyatni birlashtirishi yoki uni bir-biriga qarama-qarshi taraflarga bo'lib yuborishi, davlatning jahondagi obro' va mavqeini oshirishi yoki tushirishi, xalqlarni yuksaklikka ko'tarishi yoki tanazzulga duchor etishi mumkin. Yuksak maqsadlar, bunyodkor g'oyalarga asoslangan mafkura ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga turtki bo'ladi, ma'naviyatni yuksaltiradi, insonlarni ulug'vor ishlarga safarbar etadi. Ozodlik, erkinlik, mustaqillik, tinchlik, hamkorlik g'oyalari asosida shakllangan, ezgu maqsadlarga xizmat qiladigan mafkura bunyodkorlik xususiyatiga ega bo'ladi. Vayronkor g'oyalar asosida shakllangan

mafkuralar esa jamiyat taraqqiyotiga g'ov bo'ladi, millat va xalqlarni asoratga soladi. Bunday mafkura o'z mazmun-mohiyatiga ko'ra, hukmron, mustabid, tajovuzkor, bosqinchilik, ekstremistik, aqidaparastlik shakllarida namoyon bo'ladi.

Mafkuralar jamiyatning turli jabhalariga, jumladan, boshqaruv, iqtisod, axloq va ijtimoiy normalarga ta'sir ko'rsatadi. Ular mavjud kuch tuzilmalarini targ'ib qilishlari yoki ularga qarshi chiqishlari, ijtimoiy o'zgarishlarni himoya qilishlari yoki an'ana va tartibni saqlashga intilishlari mumkin. Mafkurani xalqlar ongiga singdir muayyan maqsadga erishishlarida sana'at kuchini xam inobatga olish zarur. San'at ijodiy ifodalarning keng doirasini, jumladan tasviriy san'at (rangtasvir, haykaltaroshlik, fotografiya), sahna san'ati (musiqa, teatr, raqs), adabiyot, kino va boshqalarni o'z ichiga oladi. San'at - bu shaxslar va jamoalar o'z fikrlari, his-tuyg'ulari va g'oyalarini ifoda etadigan vositadir. U o'yin-kulgi, muloqot, fikr yuritish va provokatsiya kabi turli maqsadlarga xizmat qilishishini nazarga olish muhim hisoblanadi. San'at murakkab xabarlarni etkazish va kuchli his-tuyg'ularni uyg'otishning noyob qobiliyatiga ega. U ko'pincha o'zi yaratilgan madaniy, ijtimoiy va siyosiy kontekstni aks ettiradi va uni mafkuralarni o'rganish va tanqid qilish uchun qimmatli vositaga aylantiradi. Sana'atkorlar o'z asarlaridan hukmron mafkuralarga qarshi chiqish yoki mustahkamlash, jamiyat normalarini shubha ostiga qo'yish va ijtimoiy o'zgarishlarni ilhomlantirish uchun foydalanishlari mumkin.

Shu o'rinda mafkura qurollari masalasida fikr yuritsak "Mafkuraviy qurollar – fuqarolar ongiga singdirish omillari (ish vaqti, bo'sh vaqt) va vositalari (fan, adabiyot, san'at matbuot, radio, TV, kino, muzey, targ'ibot va tashviqot muassasalari va hokazo), uslublari (tushuntirish, ishonitirish, majbur qilish) va usullari (alohida, jamoaviy, ommaviy) majmuasi." Ushu manbada fandan tashqari barcha banbalar bevosita omma etiborini kunlik o'ziga jalb etish vositalari xisoblanadi. San'at masalasi bo'lsa qolgan barcha vositalarning to'ldiruvchisi sifatida foydalaniladi.

San'at ko'pincha o'z ijodkorlari va u ishlab chiqarilgan jamiyatning mafkuralarini aks ettiradi. Rassomlar ongli yoki ongsiz ravishda o'z e'tiqodlari va qadriyatlarini o'z ijodiga kiritib, san'atni o'sha davrning hukmron mafkuralarining ko'zgusiga aylantirishi mumkin.

Mafkuraga qarshi kurash: Ba'zi rassomlar o'z asarlaridan mavjud mafkuralar, me'yorlar va kuch tuzilmalariga qarshi chiqish uchun foydalanadilar. Ular ijtimoiy qadriyatlarni shubha ostiga qo'yish yoki o'zgarishlarni himoya qilish uchun satira, ramziylik yoki provokatsion tasvirlardan foydalanishlari mumkin.

Targ'ibot va mafkuraviy san'at Tarix davomida hukumatlar va muassasalar san'atdan muayyan mafkura va kun tartibini targ'ib qilish vositasi sifatida foydalangan. Masalan, tashviqot san'ati jamoatchilik fikrini manipulyatsiya qilish va siyosiy yoki ijtimoiy sabablarga ko'ra qo'llab-quvvatlash uchun ishlatilgan.

San'at o'zgarishlar katalizatori sifatida ko'rib chiqadigan bo'lsak - ijtimoiy va siyosiy harakatlarni ilhomlantirish va safarbar qilish qudratiga ega. Murakkab san'at asarlari fuqarolik huquqlari, gender tengligi, atrof-muhitni muhofaza qilish va boshqa mafkuraviy siljishlarni himoya qilishda muhim rol o'ynaydi.

Badiiy erkinlik va mafkura - Badiiy erkinlik va mafkuraviy cheklovlar o'rtasidagi ziddiyat takrorlanadigan mavzudir. Ijodiy ifoda uchun davom etayotgan kurashni

ta'kidlagan holda, ijodkorlar tsenzura yoki noroziliklarga duch kelishi mumkin. Bu esa ejod jarayonida inson tafakkuri va shuurini majburiy ixomlantirishga undaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, mafkura va san'at inson ifodasi va madaniyatining o'zaro bog'langan qirralaridir. San'at mafkurani ham aks ettirishi, ham unga qarshi turishi, uni dunyo haqidagi tushunchamiz va unga bo'lgan e'tiqodimizni shakllantirish va qayta shakllantirishda qudratli kuchga aylantirishi mumkin. Ular o'rtasidagi munosabatlar murakkab va dinamik bo'lib, jamiyat taraqqiyoti sari rivojlanib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoev Sh.M. Ma'rifat va ma'naviyat – metindek mustahkam qalqon. [http://uza.uz/oz/society/marifat-va-manaviyat – metindek mustahkam qalqon](http://uza.uz/oz/society/marifat-va-manaviyat-metindek-mustahkam-qalqon), 23-04-2018.
2. Bertel's Ye.E. Sufizm i sufiyskaya literatura. – M.: Nauka, 1995.
3. Ibrohimov A. va boshq. Vatan tuyg'usi. – T.: O'zbekiston, 1996.
4. Komilov N. Tasavvuf. – T., 2009.
5. Navro'zova G.N. va boshq. Tasavvufda inson va uning kamoloti masalasi. – T.: Falsafa va huquq nashriyoti, 2006.
6. Yunusova G.S. Abdulqodir Giloniy ta'limotida bilish muammolari //“Falsafa va huquq”. – T., 2005. № 3.
7. Yunusova G. Mashg'ullik ila forig'lik //“Imom Buxoriy saboqlari”. – T., 2005. № 4.
8. Насиров Б. XX АСРНИНГ 30-80 ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА УМУМИЙ ОВҚАТЛАНИШ ТИЗИМИ ТАРИХИДАН //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ. – 2022. – Т. 5. – №. 1.
9. Nasirov B. Catering In Uzbekistan From The History Of The System //The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research. – 2021. – Т. 3. – №. 02. – С. 11-15.
10. Хосилмуродов И. О 'zbekistonda bag 'rikenglik va millatlararo totuvlik g'oyalarining ijtimoiy hayotdagi ahamiyati //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 11/5. – С. 16-24.
11. E'tiborxon Mallayeva S. M. МАФКУРА ВА МАФКУРАВИЙ КАТЕГОРИЯЛАР ЎРТАСИДАГИ ЎЗАРО МУНОСАБАТНИНГ НАЗАРИЙ ЖИ //АТЛАРИ, Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.
12. Рахматов Х. Б. БУХОРО АМИРЛИГИ АҲОЛИСИНИНГ ЭТНИК ТАРКИБИ ХУСУСИДА (XIX асрнинг иккинчи ярми–XX аср бошлари) //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ. – 2021. – №. SI-3.
13. Ortikov O. K. et al. Views of eastern thinkers on the development of intellectual abilities in the scientific heritage //ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. – 2021. – Т. 11. – №. 1. – С. 211-214.
14. Хакимов О., Қурбонов З. ПЛАСТИКЛИГИ КАМ ТУПРОҚЛАР АСОСИДА ЕНГИЛ ТЎЛДИРУВЧИЛАР ОЛИШ ИМКОНИАТЛАРИНИ ЎРГАНИШ //Solution of social problems in management and economy. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 58-64.

15. Boltaeva M. J., Kh O. Ortikov. Features of the scientific heritage of eastern thinkers about the attitude of parents to the child //Society and innovations. Special. –2021. –No. 2. –C. 469-474.

16. Kumakovich T. A. et al. “RAQAMLI UNIVERSITET” TARAQQIYOT OMILI SIFATIDA //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – C. 196-199.

17. Islom Xosilmurodov Falsafiy tafakkur uslubining ijtimoiy-falsafiy ahamiyati. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. 2022 yil noyabr. 982-990b.

18. Xosilmurodov Islom, Kalandarov Mexroj Abu Nasr Farobiy Falsafasida axloq masalasi. Pedagog respublika ilmiy jurnali. 2023.04.15. 434-437b

19. Islam Hasilmurodov. SOCIO-PHILOSOPHICAL IMPORTANCE OF THE SCIENTIFIC WAY OF THINKING. WEB OF SCIENTIST: INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH JOURNAL. 2022. Noyabr. 138-147b.

QADIMGI MISR TARIXIDAN BA’ZI MULOHAZALAR

Tugalov Boburjon Baxodir o‘g‘li

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Axmadqulov Nozim

Jizzax davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Qadimgi Misr tarixi bo‘yicha manbalar tahlili asosida siyosiy jarayonlar bog‘liq voqea hodisalar ochishga harakat qilingan.

Kalit so‘zlar: Qadimgi Misr, paleolit, O‘rta va yangi podsholik, Snofru, Xeops, Xefren, Mikerin ehromlari, Tutmos I, Tutmos III, Amenxotep II.

Misrda odamlar paleolit davridan boshlab yashaganlar. Miloddan avvalgi 10—6 ming yillikda Nil atrofidagi savannalarda tarqoq yashagan qabilalar terimchilik, ovchilik, keyinroq esa baliq ovlash bilan shug‘ullanishgan. Ular orasida kad, som xalqlariga mansub qabilalar, barbarlar va kushitlar bo‘lib, ularning aralashuvidan miloddan avvalgi 4 ming yillikda Misr xalqi vujudga kelgan. Aholi nufuzining ortishi chorvachilik va dehqonchilikka o‘tishni tezlashtirgan, bu esa hududiy jamoalarning paydo bo‘lishiga olib kelgan[1,B.89].

Dehqonchilik qilish uchun kanallar, to‘g‘onlar qurish zaruriyati tug‘ilgan, buning uchun esa o‘zaro urushlarda asir tushgan qullar mehnatidan foydalanilgan. Natijada jamoada ijtimoiy tabaqalanish ro‘y berib, urug‘ zodagonlari ajralib chiqqan, qabila sardorlari podshohchalarga aylangan. Bir qancha mayda quldorlik davlatlar vujudga kelgan. Keyinchalik ular o‘rtasidagi kurash natijasida, shimolida Quyi Misr, janubida Yuqori Misr podsholiklari tuzilgan. Miloddan avvalgi taxminan 3ming yillikda ikkala podsholik birlashib, yagona davlat barpo bo‘lgan. M.ning key-ingi tarixi 4 asosiy davrga bo‘linadi: Ilk podsholik (miloddan avvalgi taxminan 3000—2800), Qadimgi podsholik (miloddan avvalgi taxminan 2800—2250), O‘rta podsholik (miloddan avvalgi taxminan 2050—1700), Yangi podsholik (miloddan avvalgi 1580—